

The students protest movement of the 1960s was a remarkable event in German. Its slogans and demands were heard by society and its magnitude had seen the whole world. This movement changed the society, its principles, views and made influence for the future German development.

The movement of the 1960s influenced the German society unambiguously and unquestioningly. The so called «student revolution» had radically changed society before the 1970–1980s, when appeared a large number of new social movements. At the same time began forming «The Green party» and other political organizations. One of the leading roles in these processes played the former activists of the extra-parliamentary opposition and German student Socialist union.

The student protest movement speeded up the changes of the social, political and spiritual climate in Germany, and had long-term consequences. Among them were reforms in education system, changes in social relationships, activation of discussion about the past and the future of Germany. So it became a kind of «cultural revolution» and helped break stereotypes and dogmas, promoted the liberalization of society and revealing new value orientations, first of all among young generation.

Key words: West Germany, Western Berlin, student's movement of the protest, Socialistic union of German students (SUGS), Extra-parliamentary opposition (EPO), Faction of Red Army (RAF).

До редакції надійшла 5.03.2014.

УДК 94 (410) «1979/1991»

**© Вікторія Садикова
(Київ)**

БРИТАНСЬКО-РАДЯНСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ В КІНЦІ 1980-Х – НА ПОЧАТКУ 1990-Х РР.

Статтю присвячено дослідженню проблеми співпраці в галузі культури між Великою Британією та Радянським Союзом у кінці 80-х – на початку 1990-х рр. Побіжно звертається увага на політичні та економічні умови розвитку двох країн як сприятливе підґрунтя для їхньої плідної співпраці в культурній сфері в цей період. Головний акцент зроблено на вивченні специфіки британсько-радянських відносин в період розпаду Радянського Союзу та виявленні невідповідностей юридичної бази домовленостей їхньому практичному здійсненню. У статті зосереджено увагу на пріоритетних галузях двостороннього культурного співробітництва обох країн та особливостях їх розвитку.

Ключові слова: культура, освіта, наука, мистецтво, співробітництво, Велика Британія, Радянський Союз.

Співпраця Великої Британії та СРСР у сфері культури в період розпаду Радянського Союзу є актуальною проблемою для дослідження, зважаючи на її недостатнє вивчення історичною наукою. Варто зосередити увагу на специфіці британсько-радянської співпраці в кінці 1980-х – на початку 1990-х рр. в умовах економічної та політичної кризи в Радянському Союзі. Адже Об'єднане Королівство в той період перетворилося з одного з головних супротивників СРСР в «холодній війні» у важливого партнера, зокрема в культурному співробітництві.

Джерельна база даного дослідження базується передусім на матеріалах Архіву зовнішньої політики Російської Федерації. Ці документи є цінними першоджерелами, оскільки дають змогу об'єктивно оцінювати інформацію та простежувати перебіг і особливості співпраці Великої Британії з СРСР у галузі культури в цей період. Важливим джерелом для вивчення британсько-радянського культурного співробітництва є

Програма співпраці СРСР з Великою Британією у галузі науки, освіти та культури на 1989 – 1991 р. Однак, вивчаючи даний документ, варто критично оцінювати відповідність його теоретичних засад їхньому практичному здійсненню [2; 3; 4; 5].

Історіографія цієї теми представлена дослідженнями, в яких висвітлювались лише окремі напрямки культурних взаємин між Великою Британією та Радянським Союзом. Цінну інформацію з приводу юридичної бази та специфіки британсько-радянських культурних відносин містить дисертація російського дослідника О. Ю. Шевцова «Роль громадськості СРСР та Великої Британії у розвитку та поглибленні радянсько-британського співробітництва (80-ті рр.)». Автор стверджує, що пріоритетною галуззю співробітництва громадськості СРСР та Великої Британії у 1980-их рр. був культурний обмін як найбільш відкритий та доступний для масової участі

в ньому різних прошарків населення та, відповідно, активно акумулюючий діяльність державних та громадських організацій [1]. Радянський науковець Л. К. Лебедєв у монографії «Правда та брехня про культурний обмін» торкнувся галузевого співробітництва Великої Британії та СРСР у цій сфері [8].

Можна стверджувати про недостатнє вивчення даної проблематики в британській історіографії, з огляду на відсутність відповідних комплексних робіт. Науковці зосереджувались лише на висвітленні окремих аспектів культурної співпраці. Зокрема, проблеми музичного мистецтва визначеного періоду торкнувся британський дослідник Дж. Робертс у монографії «Говоріть прямо в канделябр». Опосередковано проблему британсько-радянського співробітництва в галузі культури кінця 1980-х – початку 1990-х рр. зачіпали британські дослідники А. Правда та П. Дункан у роботі «Британські відносини з 1970-х років». Однак, на жаль, матеріалів даних праць недостатньо для повноцінного вивчення специфіки двостороннього культурного співробітництва Великої Британії з СРСР [6; 7].

Розвиток структури двосторонніх британсько-радянських відносин у кінці 80-х – на початку 90-х рр. XX ст., яка містила в собі комплекс двосторонніх угод із питань співробітництва в політичній, торговельно-економічній та культурно-громадській галузях, був продуктивним, однак, доволі не стабільним з огляду на низку політичних проблем (зокрема, подій в Афганістані та Польщі). В політичній сфері було запроваджено систему регулярних політичних консультацій між керівниками держав, Міністерствами закордонних справ Великої Британії та СРСР, підписано низку угод, зокрема, в галузі військової розрядки. В економічній галузі набули поширення довготривалі форми співробітництва, а саме: проведення сесій Постійної міжурядової радянсько-британської комісії з питань науково-технічного та торговельно-економічного співробітництва; збори британських бізнесменів та представників радянських зовнішньоторговельних організацій; розроблено програми розвитку економічного та промислового співробітництва між Великою Британією та СРСР; проведення щорічних зборів Британсько-радянської торговельної палати (БРТП).

Достатньо сприятливі політичні та економічні умови для плідного двостороннього співробітництва, а також особиста приязнь британського лідера М. Тетчер та радянського керма-

нича М. Горбачова (з 1985 р.) як людей, подібних за своїми поглядами та переконаннями, створили сприятливе підґрунтя для розвитку культурних взаємин. Зросла кількість культурних обмінів, затвердилась така форма контактів як зустрічі представників громадськості за круглим столом та обміни візитами престижних британських та радянських театральних колективів [7, с. 189]. На думку британських дослідників А. Правди та П. Дункана, британсько-радянська система контактів у галузі культури була інструментом для розвитку успішних дипломатичних відносин між Великою Британією та Радянським Союзом [7, с. 80, 122, 168].

Культурний потенціал обох країн та «потепління» між Заходом та Сходом на той час дозволяли надалі збільшувати об'єми та різновиди культурних обмінів. Однак, головним завданням залишалось удосконалення механізму та юридичної бази відносин у галузі культури, питання більш якісної підготовки та координації запланованих заходів, а також забезпечення двостороннього потоку інформації [7, с. 124]. Важливою проблемою двостороннього співробітництва була активна участь громадських організацій у розробці міжурядових угод та їхня участь у роботі культурних центрів СРСР та Великої Британії.

Юридичною базою британсько-радянського співробітництва в кінці 1980 – на початку 1990-х рр. була Програма співпраці СРСР з Великою Британією у галузі науки, освіти та культури на 1989–1991 рр., прийнята під час переговорів у Москві 13–17 березня 1989 р. між делегаціями обох країн [5]. Згідно цієї Програми, у галузі освіти та науки планувалося сприяти візитам та обмінам вчених і лекторів, запрошених Міністерством освіти та науки Радянського Союзу, Академією Наук СРСР та Всесоюзним товариством «Знання», з однієї сторони, та Британською академією, Британською радою, Британською асоціацією сприяння розвитку науки та британськими університетами, з іншої, з метою проведення спільних наукових досліджень; читання лекцій та обміну науковими публікаціями та інформацією; обмінів у галузі мистецтва, кіно, телебачення та радіо; подальшому розвитку та розширенні контактів у галузі фізичної культури та спорту між організаціями обох країн, а також у сприянні розвитку туристичного обміну між державами [1, с. 6; 5; 7, с. 123, 188].

Незважаючи на декларування у вище зазначеній Програмі керівництвом Великої Британії та СРСР принципів активного дво-

стороннього культурного співробітництва, варто зосередити увагу і на розбіжностях між теоретично-документальною базою співпраці та її практичним втіленням, враховуючи умови в яких на той час перебував Радянський Союз. Мова йде про не відповідність декларованих документами принципів культурного співробітництва результатам співпраці, про що йтиметься далі.

Торкаючись самої структури двосторонніх відносин, необхідно відзначити, що її розвитку значною мірою сприяло розширення мережі контактів по лінії «горизонтальних» зв'язків: жіночих, молодіжних, конфесійних організацій, професійних контактів (ділові кола, вчені, вчителі, лікарі, шахтарі, моряки, музиканти) [8, с. 14]. Доцільно зосередити увагу на тематиці музичного мистецтва у британсько-радянських відносинах цього періоду, яка відображена в Огляді діяльності Асоціації «Велика Британія – СРСР» за 1989 р. У ньому містилася інформація з приводу першої прем'єри твору Д. Теверена «Ахматова: Реквієм» на Единбурзькому фестивалі, прем'єра якого в Росії відбулася 1989 р. В Огляді також повідомлялося про допомогу Асоціації в організації приїзду до Москви знаменитої сопрано П. Уолмслі-Кларк та її виступу з державним оркестром Міністерства культури СРСР під управлінням Г. Рождественського [6, с. 229]. Цінною практикою двосторонньої британсько-радянської співпраці в галузі культури було проведення в 1990 р. Тижня Великої Британії в м. Києві у відповідь на проведення в 1988 р. Тижня СРСР в м. Бірмінгемі, під час яких відбулися цікаві виставки та концерти, що значно поглибили культурне співробітництво обох країн [6, с. 250].

Значну увагу керівництва Великої Британії та СРСР у кінці 1980-х – на початку 90-х рр. було зосереджено на стимулюванні зростання кількості шкільних обмінів (зокрема, педагогічного складу) до 100 на рік [5; 8, с. 15]. З метою внесення коректив до цього питання, 23 березня 1989 р. керівництво Посольства СРСР у Великій Британії звернулося до британського Міністерства закордонних справ із проханням про дозвіл на відправлення до Лондона, поза встановленою для радянських співробітників квотою у 80–85 осіб, трьох викладачів до восьмирічної школи при Посольстві СРСР у Великій Британії з огляду на недостатню чисельність вчительського складу (2 професійних викладачів) для забезпечення необхідного якісного рівня викладання та виховної роботи [2, л. 3–4]. Незважаючи на

аргументованість прохань зі сторони Посольства СРСР, британською стороною їх було відхилено. Водночас прохання радянського посольства від 14 квітня 1989 р. стосовно дозволу на спрямування двох викладачів для роботи у радянській школі в Лондоні, шляхом тривалих перемовин, отримало позитивну відповідь [3, л. 68].

Важливим аспектом політики шкільних обмінів між Великою Британією та СРСР було питання порядку оформлення поїздок школярів обох країн, здійснених Державним комітетом СРСР із народної освіти та Міністерством освіти та науки Великої Британії у межах навчального обміну в 1989–1991 рр. Згідно їхніх домовленостей, передбачалися поїздки учнів на основі національних закордонних документів та списків, завірених відповідними консульськими установами за кордоном. За домовленістю, супроводжуваним особам мали видаватися візи протягом 48 годин після надання необхідних даних [2, л. 11].

Окрему увагу в британсько-радянському співробітництві було зосереджено на молодіжних обмінах початку 1990-х рр. Співробітництво між Великою Британією та Радянським Союзом у цій галузі відбувалося шляхом співпраці британського Центру молодіжних обмінів та Комітету молодіжних організацій (КМО) СРСР. За словами директора Центру молодіжних обмінів Іана Ролбі, подальше британсько-радянське співробітництво мало відбуватися наступним чином: по-перше, було заплановано участь делегації Центру з двох осіб у роботі конференції КМО СРСР у жовтні 1990 р.; по-друге, на початок 1991 р. планувався прийом делегації КМО СРСР у Великій Британії; по-третє, Центр прагнув розвивати обміни молодими журналістами (обмін делегаціями та стажерами) з редакцією «Комсомольської правди»; по-четверте, Центр був зацікавлений у розвитку обмінів із Вищою комсомольською школою; по-п'яте, на березень 1991 р. Центром було заплановано проведення дводенного семінару керівників молодіжних організацій Великої Британії (до 100 осіб) з метою обговорення питань міжнародних обмінів та співробітництва [4, л. 47].

На думку Голови Комітету міжнародних організацій СРСР А. Ковилова, запропоновані І. Ролбі заходи стосовно розвитку двосторонньої співпраці заслуговували на увагу та мали бути враховані для визначення планів міжнародної діяльності КМО СРСР на 1991 рік. У відповідь, керівництвом Комітету молодіжних організацій Радянського Союзу було повідомлено бри-

танський Центр молодіжних обмінів стосовно прагнення конструктивного двостороннього співробітництва у межах головних напрямків діяльності за наступними програмами: 1) обмін молодими парламентарями для ознайомлення з функціонуванням центральної та місцевої законодавчої та виконавчої влади, партійно-політичною системою обох країн; 2) стажування експертів у галузі молодіжної роботи, керівників молодіжних організацій; 3) мовні курси; 4) проведення спільних таборів праці; 5) організація стажувань для молодих економістів з питань маркетингу, менеджменту та банківської справи; 6) розвиток туризму; 7) обмін виставками молодих художників, фотографів, виставками книг та ін. [4, л. 49–50].

Варто відзначити, що окремою галуззю культурно-громадського співробітництва Великої Британії з СРСР на початку 1990-х рр. була політика благодійництва, яка полягала в наданні допомоги постраждалим під час стихійних явищ та аварії на Чорнобильській АЕС. Таких заходом варто вважати благодійну акцію Ради графства Південний Гламорган (Уельс) у грудні 1990 р. з метою надання допомоги дітям, постраждалим у результаті аварії в Чорнобилі. Мова йшла про дитячі музичні колективи графства, що традиційно, виступаючи, збирали за рахунок власних виступів засоби для «різноманітних благодійних цілей». Цими колективами було проведено низку концертів під гаслом «на допомогу дітям Чорнобиля» та передано зібрані кошти під час фінального гала-концерту в 1991 р. радянському Дитячому Фонду під керівництвом А. А. Ліханова [4, с. 46]. Величезну допомогу постраждалим було також надано Міжнародним бюро Всесвітньої асоціації дівчат-гідів та дівчат-скаутів під керівництвом директора Я. Холт. Цією організацією з 28 січня по 1 лютого 1991 р. було здійснено поїздку до СРСР у межах проекту «Солідарність із дітьми Чорнобиля» [4, л. 51].

У свою чергу, Посольством СРСР у циркулярній ноті від 4 травня 1989 р. до Протокольного відділу Міністерства закордонних справ і у справах Співдружності відзначалося бажання нагородити закордонних громадян, які зробили величезний внесок у ліквідацію наслідків землетрусу в грудні 1988 р. у Вірменській РСР, державними нагородами СРСР. Згідно документів, нагороджуватися мали іноземці, які виявили мужність та відвагу,

рятуючи жертв землетрусу та надаючи їм допомогу. За словами керівництва, передбачалося створення від імені Президії Верховної Ради Вірменської РСР пам'ятної медалі для вручення закордонним учасникам рятувальних робіт після землетрусу [2, л. 8].

Проблемами допомоги постраждалим від стихійних явищ у Радянському Союзі займався Радянський Фонд милосердя та здоров'я, тоді як у Британії – незалежна приватна група експертів під назвою «Група Фонтмелл» під керівництвом Х. Хеннінга. Варто відзначити, що ідея, яку пропагувала ця організація, була вагомою та полягала в наданні НАТО функцій із координації та тилового забезпечення міжнародних зусиль у справі надання допомоги країнам і районам, що постраждали від стихійних лих [4, л. 6].

Незважаючи на помітний прогрес у такій важливій галузі як особистісні контакти, сімейний обмін, звичайний та соціальний туризм, їх вага залишалася недостатньо високою. Причинами цього стали: відсутність закону про вільний в'їзд та виїзд із СРСР, високі транспортні тарифи, невисокий рівень поштового та комунікаційного зв'язку, низький рівень обслуговування туризму в СРСР тощо [8, с. 16].

Отже, британсько-радянське культурно-громадське співробітництво в кінці 1980-х – на початку 1990-х рр. було продуктивним, незважаючи на розбіжності із юридично задекларованими принципами. Адже специфіка британсько-радянської співпраці цього періоду полягала у наданні пріоритету обмінам у галузі освіти (викладацьким, учнівським) та молодіжним обмінам, співпраці в галузі мистецтва, що мала вияв зокрема у організації виступів музичних колективів, а також благодійній політиці. Однак, варто наголосити на недостатності в цей час двосторонніх контактів у галузі фізичної культури та спорту, туристичних обмінів, а також у сфері кіно, телебачення і радіо, незважаючи на декларування цих напрямків співробітництва у двосторонніх домовленостях. Така невідповідність пояснювалась початком економічної та політичної криз у Радянському Союзі, що в свою чергу зумовило його розпад. Враховуючи обмеженість документальної бази з даної проблематики, вирішення поставленої наукової проблеми продовжує залишатися актуальною темою для дослідження в майбутньому.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Лебедев Л. К. Правда и ложь о культурном обмене / Л. К. Лебедев. – Л.: Лениздат, 1985. – 112 с.
2. Отдел по Великобритании. Ноты Посольства СССР в Великобритании Министерству Иностранных Дел и по делам Содружества Великобритании // Архив внешней политики Российской Федерации. Ф. 162. Оп. 66. Папка 393. Д. 1. 11 л.
3. Отдел по Великобритании. Ноты Министерства Иностранных Дел и по делам Содружества Великобритании Посольству СССР в Великобритании // АВП РФ. Ф. 162. Оп. 66. Папка 393. Д. 2. 70 л.
4. Отдел Великобритании. Документы Посольства СССР в Великобритании // АВП РФ. Ф. 162. Оп. 67. Папка 396. Д. 5. 59 л.
5. Программа сотрудничества в области науки, образования и культуры между Союзом Советских Социалистических Республик и Соединенным Королевством Великобритании и Северной Ирландии на 1989 – 1991 годы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/826_006
6. Робертс Дж. Говорите прямо в канделябр: культурные связи между Британией и Россией в 1973–2001 гг. / Дж. Робертс / Пер. с англ. Столяровой Л. Ю. / Под ред. В. А. Скороденко. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2001. – 344 с.
7. Pravda A. British Relations since the 1970's / Alex Pravda, Peter J. S. Duncan. – L.: Cambridge University Press, 1990. – 263 p.
8. Шевцов О. Ю. Роль общественности СССР и Великобритании в развитии и углублении советско-британского сотрудничества (80-е годы): автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. ист. наук: спец. 07.00.02 «Отечественная история» // Шевцов Олег Юрьевич; Воронежск. гос. ун-т. – Воронеж, 1992. – 19 с.

© **Виктория Садыкова**
(Киев)

БРИТАНО-СОВЕТСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В СФЕРЕ КУЛЬТУРЫ В КОНЦЕ 1980-Х – В НАЧАЛЕ 1990-Х ГГ.

Статья посвящается исследованию проблемы сотрудничества в сфере культуры между Великобританией и Советским Союзом в конце 80-х – в начале 1990-х гг. Вскользь обращается внимание на политические и экономические условия развития двух стран в качестве благоприятной почвы для продуктивного сотрудничества их в культурной сфере в этот период. Главный акцент сделан на изучении специфики британо-советских отношений в период развала Советского Союза и исследовании несоответствия юридической базы договоренностей их реализации на практике. В статье сконцентрировано внимание на приоритетных сферах двустороннего культурного сотрудничества обеих стран и особенностях их развития.

Ключевые слова: культура, образование, наука, искусство, сотрудничество, Великобритания, Советский Союз.

© **Viktoriya Sadykova**
(Kyiv)

BRITISH-SOVIET RELATIONS IN THE CULTURAL FIELD IN THE LATE 1980'S – EARLY 1990'S

The article is devoted to research the problem of cooperation in the field of culture between Great Britain and Soviet Union in the late 1980's – early 1990's. A quick draws attention to the political and economic conditions of the development of two countries as a favourable ground for their fruitful cooperation in the cultural field. The main emphasis is put on the study of specific British-soviet relations during the collapse of the Soviet Union.

The article focuses on the priority areas of bilateral cultural cooperation between both countries and especially their development by cooperation the British Council and the Ministry of Education and Science of the USSR. Namely the exchanges of teachers and students in the field of education and science to conduct joint research and exchange of scientific publications and information; youth exchanges through cooperation between the Centre Youth Exchanges of Great Britain and the Committee of Youth Organizations of the USSR; cooperation in the field of art by organizing performances by musical groups; and charity policy the Soviet Fund of Charity and Health and Soviet Children's Fund under the direction of A. Lihanova and British independent private expert group called «Fontmell Group» under the direction of H. Henning, County Council of South Glamorgan (Wales), British International Bureau of the World Association of Girl Guides and Girl Scouts under the direction of J. Holt, to assist to victims during natural disasters and accidents at Chernobyl.

However, we should emphasize the failure at the time of bilateral contacts in the field of physical culture and sport, tourism exchanges, as well as in film, television and radio, despite the declaration these areas of cooperation in bilateral agreements between the leaders of Britain and the Soviet Union. Particular attention was focused on the identification of discrepancies legal framework agreements their practical implementation, given at the beginning of the economic and political crises in the Soviet Union.

The article notes that the British-soviet system of contacts in the sphere of culture has been a tool for establishing successful diplomatic relations between Britain and the Soviet Union.

Key words: the culture, education, science, art, cooperation, Great Britain, Soviet Union.

До редакції надійшла 10.01.2014.

УДК 327: 504.06 (061.1ЄС)

© Тетяна Перга
(Київ)

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У БОРОТЬБІ З ЕКОНОМІЧНОЮ КРИЗОЮ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті досліджено досвід європейських країн (Німеччини, Франції, Швеції, Великобританії, Чехії, Естонії та Словаччини) з включення екологічного чинника до антикризових документів 2008–2009 років. Проаналізовано сутність впроваджених еколого-економічних інструментів, їх спільні та відмінні риси, короткострокові та довгострокові економічні та екологічні наслідки. Зроблено висновки щодо ефективності програм утилізації автомобільного транспорту, підвищення енергоефективності, розвитку інфраструктурних проектів та екоінновацій і вказано на необхідність їх корекції на основі довгострокового моніторингу.

Ключові слова: ЄС, еколого-економічні інструменти, «зелені» антикризові заходи, фінансово-економічна криза 2008 р.

Фінансово-економічна криза 2008–2009 років, яку без перебільшення можна назвати найгострішою з часів Великої депресії, актуалізувала пошук ефективних механізмів боротьби з її негативними наслідками. Зважаючи на глобальний характер та гостроту цієї кризи, багато країн світу, в тому числі – європейські, включили до своїх антикризових програм новітні інструменти екологічного характеру.

Хоча в світі вже існують випадки апробації екологічного фактору в антикризовому контексті (наприклад, у 30-х роках ХХ ст. США в аналогічній ситуації здійснили широке коло заходів з консервації природних ресурсів), всесвітній характер такого поступу спостерігається вперше. Тому особливой актуальності набуває аналіз найбільш вживаних еколого-економічних інструментів, що було використано передовими країнами світу, серед яких чільне місце займає Європейський Союз. Для України, яка поки що немає ефективної антикризової стратегії, дослідження окресленої теми має значний практичний інтерес.

Вивченню причин, наслідків і способів подолання економічної кризи 2008 р. присвячено багато наукових праць вітчизняних фахівців, однак вони присвячені переважно

аналізу соціальних, економічних та фінансових аспектів; екологічна складова залишається поза увагою вчених. Тому джерельною базою даного дослідження є звіти Європейського Союзу щодо впровадження нових еко-еко інструментів [3, с. 1–198; 5, с. 1–109].

В умовах фінансово-економічної кризи у багатьох державах ситуація вкрай загострилася й відбулося істотне зростання безробіття, падіння реальних доходів населення, зниження рівня його життя та купівельної спроможності. Наприклад, в Ірландії дефіцит державного бюджету досяг 17% ВВП, у Греції і Франції – 10%, в Іспанії – 8,5%, у Бельгії – 7% ВВП [1].

У відповідності до пропозицій ЮНЕП, а також рішень Європейської Ради і Ради ЄС та за результатами консультацій з урядами держав-членів і ЄЦБ, Європейська Комісія розробила низку рекомендацій для урядів в умовах кризи та наступної економічної рецесії. Прийнятий у листопаді 2008 р. «План економічного відновлення ЄС» є комплексом коротко- та довгострокових заходів, що передбачали пришвидшений перехід до низьковуглецевої економіки, яка має призвести до використання нових технологій, створити «зелені» робочі місця, поширити заходи з енергозбереження, обме-